

W SPRAWIE ZADOŚCUCZYNIENIA PIENIĘŻNEGO NALEŻNEGO PACJENTOM

Hanna Witczak¹, Władysław Witczak²

¹I Katedra Prawa Cywilnego

²Katedra Prawa Medycznego i Medycyny Sądowej
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Streszczenie. Zadoścuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę jest sposobem wynagrodzenia szkody niemajątkowej wyrządzonej w szczególności wskutek naruszenia dóbr osobistych. Podstawę prawną zasądzenia zadoścuczynienia stanowią przepisy art. 445 i 448 k.c. Pacjenci, niezależnie od przepisów k.c., są objęci ochroną na podstawie przepisów ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Przepis art. 4 tej ustawy stanowi podstawę żądania zadoścuczynienia w przypadkach zawinionego naruszenia praw pacjenta. Pacjentowi przysługuje roszczenie o zasądzenie odpowiedniej sumy pieniężnej na jego rzecz lub/i na wskazany przez niego cel społeczny. Tak w doktrynie, jak w orzecznictwie niekwestionowana jest samodzielność i niezależność wskazanych wyżej roszczeń o zadoścuczynienie, które mają odrębne podstawy prawne. Odmienny jest także przedmiot ochrony prawnej, różny jest także „zasięg oddziaływania” art. 445 k.c. i 4 ustawy. Ten ostatni wykracza bowiem poza sferę deliktową i mieści się również w sferze kontraktowej. Ze względu na niewymierność krzywdy, określenie w konkretnym przypadku odpowiedniej sumy należnej tytułem zadoścuczynienia zostało pozostawione uznaniu sądu. W orzecznictwie wypracowano kryteria, które w tym względzie powinny być brane pod uwagę.

Słowa kluczowe: zadoścuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę, pacjent, dobra osobiste, prawa pacjenta, odpowiedzialność *ex delicto* i *ex contractu*, kompensacja, wina

WPROWADZENIE

Praktyka dostarcza wielu przykładów dochodzenia przez pacjentów roszczeń o zadoścuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę. W zdecydowanej większości przypadków są to roszczenia związane z naruszeniem takich dóbr osobistych jak zdrowie i życie, tj. uszkodzeniem ciała lub spowodowaniem rozstroju zdrowia, zwykle wskutek diagnostycznego czy terapeutycznego błędu lekarskiego bądź zaniechania lekarza. Jednak, pomimo istnienia w tym względzie postawy prawnej, do rzadkości należą przypadki realizacji roszczeń o zadoścuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę w związku z naruszeniem praw pacjenta, które pozostawałyby bez związku z wadliwie przeprowadzoną interwencją me-

dyczną¹. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy upatrywać we wciąż zbyt niskiej świadomości społeczeństwa co do instrumentów prawnych przysługujących pacjentom „jedynie” ze względu na ochronę ich autonomii, godności czy prywatności, tj. w oderwaniu od skutków przeprowadzonej interwencji medycznej². W literaturze trafnie podkreśla się, że szczególna waga zadoścuczynienia w prawie medycznym wynika z faktu, że na tym obszarze chronione są zwłaszcza życie i zdrowie oraz szeroko ujmowane prawo pacjenta do samostanowienia (udzielenia lub odmowy zgody na zabieg medyczny, do badania i pozostałych świadczeń zdrowotnych)³.

ROSZCZENIE O ZADOŚCUCZYNIENIE PIENIĘŻNE ZA DOZNAŁĄ KRZYWDĘ JAKO ŚRODEK OCHRONY DÓBR OSOBISTYCH W PRZEPISACH KODEKSU CYWILNEGO

Jak wyżej zaznaczono, w polskim systemie prawnym możliwość żądania zadoścuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę, co do zasady, wiązana jest z naruszeniem dóbr osobistych⁴. Zadoścuczynienie pieniężne jest sposobem wynagrodzenia szkody niemajątkowej i stanowi odpowiednią sumę pieniężną przyznawaną przez sąd temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone⁵, a od 30 sierpnia 2008 r.⁶ także najbliższym członkom rodziny zmarłego⁷. Podstawę dochodzenia zadoścuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę w kodeksie cywilnym stanowią przepisy art. 445 i 448. Usytuowanie powołanych przepisów wśród regulacji dotyczących przypadków naprawienia szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym stanowi kluczowy argument zwolenników poglądu o wyłącznie deliktowym charakterze roszczeń z tytułu zadoścuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. Należy jednak odnotować coraz liczniejsze głosy w dok-

¹ Zob. w szczególności M. Nesterowicz, *Zadoścuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę w „procesach lekarskich”*, PiP 2005, z. 3, s. 14–15 oraz A. Górski, J. P. Górski, *Zadoścuczynienie za naruszenie praw pacjenta*, Palestra 2006, nr 5–6, s. 95–96.

² M. Safjan, *Kilka refleksji wokół problematyki zadoścuczynienia pieniężnego z tytułu szkody wyrządzonej pacjentom*, PiM 2005, nr 1, s. 21.

³ M. Wałachowska, [w:] *Ustawa o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Komentarz*, pod red. M. Nesterowicza, Warszawa 2009, s. 15; Taż, *Zadoścuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę*, Toruń 2007, s. 291.

⁴ B. Janiszewska, *Zadoścuczynienie za krzywdę w sprawach medycznych*, PiM 2005, nr 2, s. 98.

⁵ Zob. w szczególności A. Szpunar, *Zadoścuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999, zvl. s. 77–78, 83–84; Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2002, s. 168 oraz J. Matys, *Model zadoścuczynienia pieniężnego z tytułu szkody niemajątkowej w kodeksie cywilnym*, Warszawa 2010, s. 132–140 i cyt. tam literatura.

⁶ Tj. od daty wejścia w życie ustawy z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. nr 116, poz. 731), która dodała do art. 446 k.c. §4 w brzmieniu: „Sąd może także przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego odpowiednią sumę tytułem zadoścuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę”.

⁷ Zob. uwagi M. Wałachowskiej, *Wynagrodzenie szkód poniesionych na skutek doznania wstrząsu psychicznego spowodowanego śmiercią osoby bliskiej*, Przegląd Sądowy 2004, nr 7–8, s. 63–64 oraz Taż, *Zadoścuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę...*, s. 203–204.

trynie o konieczności rozszerzenia przypadków przyznawania zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową w reżimie odpowiedzialności kontraktowej⁸.

Pierwszy ze wskazanych wyżej przepisów umożliwia poszkodowanemu dochodzenie zadośćuczynienia jedynie na swoją rzecz, natomiast przepis art. 448 k.c. stanowi dodatkowo podstawę domagania się przez poszkodowanego zasądzenia od osoby odpowiedzialnej za szkodę odpowiedniej sumy na wskazany przez niego cel społeczny. W literaturze i orzecznictwie brak jednolitego stanowiska tak co do wzajemnego stosunku powołanych przepisów, jak również co do przesłanek stosowania drugiego z nich. Problem ten stał się aktualny po dokonaniu w 1996 r. nowelizacji kodeksu cywilnego⁹ poprzez zmianę treści art. 448 k.c. w ten sposób, że zrezygnowano ze wskazania w nim winy umyślnej jako przesłanki odpowiedzialności oraz rozszerzono krąg podmiotów, na rzecz których mogła być przyznana, na żądanie poszkodowanego, odpowiednia suma pieniężna¹⁰.

Niewątpliwie zmiana kształtu przepisu art. 448 k.c., ze względu na rozszerzenie przypadków uzasadniających zasądzenie zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę, stała się przełomem dla polskiego prawa zobowiązań w zakresie ochrony dóbr osobistych. Od noweli z 1996 r. roszczenia majątkowe służące ochronie dóbr osobistych przysługują w sytuacji naruszenia jakiegokolwiek dobra osobistego, a poszkodowany może domagać się zasądzenia sumy pieniężnej dla siebie lub na wskazany (przez siebie) cel społeczny¹¹.

Wobec nowego kształtu regulacji art. 448 k.c. jako wątpliwe postrzegano utrzymanie w kodeksie cywilnym przepisu art. 445, na podstawie którego poszkodowany mógł domagać się zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę w przypadkach uszkodzenia ciała, wywołania rozstroju zdrowia, pozbawienia wolności oraz skłonienia za pomocą podstępów, gwałtu lub nadużycia stosunku zależności do poddania się czynowi nierządному. Z drugiej strony, przyjmując jako racjonalne współlistnienie obydwu przepisów, stawiano pytanie o dopuszczalność kumulacji roszczeń w nich wskazanych.

W odniesieniu do pierwszego z problemów, tj. wzajemnego stosunku przepisów art. 445 i 448 k.c., najbardziej radykalne stanowisko prezentował A. Szpunar. Zakładając, że przepis art. 445 k.c. stanowi *lex specialis* i wyłącza stosowanie przepisu art. 448 k.c., przyjmował, że ten ostatni może stanowić podstawę

⁸ Zob. w szczególności M. Safjan, *Naprawienie krzywdy niemajątkowej w ramach odpowiedzialności ex contractu*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, pod red. M. Pyziak-Szafnickiej, Kraków 2004, s. 255 i n. Poglądy doktryny i orzecznictwa na dopuszczalność wynagrodzenia szkody niemajątkowej w reżimie odpowiedzialności kontraktowej przedstawiła ostatnio J. Matys, *op. cit.*, s. 349 i n.

⁹ Ustawa z dnia 23 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. nr 114, poz. 542), która weszła w życie 28 grudnia 1996 r.

¹⁰ Szerzej na ten temat A. Mączyński, *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę spowodowaną naruszeniem dobra osobistego. Geneza, charakterystyka i ocena obowiązującej regulacji*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, pod red. M. Pyziak-Szafnickiej, Kraków 2004, s. 238–241.

¹¹ A. Śmieja, *Z problematyki odpowiedzialności uregulowanej w art. 448 k.c.*, [w:] *Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, pod red. M. Pyziak-Szafnickiej, Kraków 2004, s. 282. Zob. też M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę...*, s. 190.

zasądzenia zadoścuczynienia jedynie w przypadkach naruszenia tych dóbr osobistych, które nie zostały wskazane w przepisie art. 445 k.c. W sytuacjach naruszenia zdrowia, wolności i integralności seksualnej wyłączną podstawę domagania się zadoścuczynienia stanowi art. 445 k.c.¹². Zbliżony pogląd wyraziła B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, również uznając, że utrzymanie w mocy przepisu art. 445 k.c. jest celowe i słuszne. Jakkolwiek bardzo trudno oceniać ciężar gatunkowy poszczególnych dóbr osobistych, nie sposób nie zgodzić się ze stwierdzeniem, że takie dobra osobiste, jak życie, zdrowie, wolność i integralność seksualna mają podstawowe znaczenie i to szczególne znaczenie uzasadnia objęcie ich szczególną ochroną. Konsekwencją takiego założenia jest przyjęcie, że krzywda, jaka powstaje na skutek naruszenia wyżej wskazanych dóbr osobistych, podlega naprawieniu w przypadku wyrządzenia jakiegokolwiek czynu niedozwolonego, tj. niezależnie od określonej w przepisach podstawy (zasady) odpowiedzialności sprawcy. Oznacza to, że nie tylko wtedy, gdy sprawca ponosi odpowiedzialność na zasadzie winy, poszkodowanemu może być przyznana tytułem zadoścuczynienia odpowiednia suma pieniężna. Analogiczne roszczenie zasługiwać będzie na uwzględnienie w przypadkach odpowiedzialności i na zasadzie ryzyka, i słuszności¹³. Przedstawiciele doktryny nie byli również zgodni co do dopuszczalności kumulacji roszczeń z art. 445 i 448 k.c.¹⁴.

Dokonana nowelizacja przepisu art. 448 k.c. stała się także źródłem wątpliwości interpretacyjnych przy ustalaniu przesłanek warunkujących przyznanie (na jego podstawie) zadoścuczynienia. W literaturze zgłoszone zostały odnośnie do omawianego zagadnienia trzy rozwiązania: przesłanką stosowania art. 448 k.c., obok naruszenia dobra osobistego, może być albo bezprawność naruszenia, albo wina sprawcy naruszenia, albo naruszenie ma stanowić czyn niedozwolony¹⁵. I tak, niektórzy przyjmują, że przepis art. 448 k.c. stanowi samodzielną podstawę zasądzenia zadoścuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę, kontrowersje budzi natomiast, czy wystarczającą przesłanką jest w tym wypadku bezprawność działania sprawcy, czy też działanie to musi być nie tylko bezprawne, ale nosić również znamiona winy. Przeciwnie stanowisko, odmawiające przepisowi art. 448 k.c. samodzielności jako podstawy odpowiedzialności, zakłada, że norma wynikająca z powołanego przepisu ma jedynie charakter uzupełniający w stosunku do norm stanowiących podstawy odpowiedzialności deliktowej za szkodę majątkową. Trudno kwestionować racjonalność argumentu wielokrotnie podnoszonego w literaturze, że odesłanie w przepisie art. 24 §2 zd.

¹² A. Szpunar, *Zadoścuczynienie za szkodę niemajątkową...*, s. 208–209. Zob. A. Śmieja, *Z problematyki odpowiedzialności...*, s. 292. Por. A. Mączyński, *Zadoścuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę spowodowaną naruszeniem dobra osobistego...*, s. 247–249.

¹³ B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *W sprawie wykładni art. 448 k.c.*, PS 1998, nr 1, s. 8–9.

¹⁴ Poglądy przedstawicieli doktryny w tym zakresie przedstawia m.in. A. Szpunar, *Zadoścuczynienie za szkodę niemajątkową...*, s. 220–223. Zob. też M. Wałachowska, *Zadoścuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę...*, s. 190.

¹⁵ Szerzej na ten temat A. Mączyński, *Zadoścuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę spowodowaną naruszeniem dobra osobistego...*, s. 242–243 i cyt. tam literatura.

3 k.c. do „ogólnych zasad kodeksu cywilnego” byłoby bezprzedmiotowe, gdyby bezprawność miała stanowić wystarczającą przesłankę zasądzenia odszkodowania za szkodę niemajątkową¹⁶. Zadośćuczynienie stanowi sposób wyrównania takiej szkody, „a o obciążeniu obowiązkiem jej wyrównania przesądzają reguły rządzące odpowiedzialnością cywilną”¹⁷. Do powstania takiego obowiązku nie wystarcza zatem samo wyrządzenie krzywdy, konieczne jest zaistnienie pełnego katalogu przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej. Jak zostało to już podkreślone, w obowiązującym stanie prawnym roszczenie o zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę przysługuje jedynie w systemie odpowiedzialności *ex delicto*¹⁸. Podstawową zasadą odpowiedzialności stanowi we wskazanym systemie odpowiedzialności za szkodę zasada winy, a jedynie w przypadkach wskazanych w ustawie – zasada ryzyka albo zasada słuszności. Ze względu na to, że w przepisie art. 448 k.c. nie zostały sprecyzowane przesłanki odpowiedzialności, słusznym wydaje się przyjęcie, że zgodnie z ogólną zasadą odpowiedzialności (art. 415 k.c.) jej przesłankę w omawianej sytuacji stanowi wina sprawcy¹⁹.

KOMPENSACYJNY I FAKULTATYWNY CHARAKTER ZADOŚĆUCZYNIENIA

Pacjent, który wskutek wadliwego leczenia doznał uszkodzenia ciała lub/i rozstroju zdrowia może żądać (art. 445 §1 k.c.) zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. Chodzi tu o krzywdę ujmowaną jako cierpienie fizyczne, tj. ból i inne dolegliwości oraz mniej lub bardziej trwałe cierpienia psychiczne, zwłaszcza stres, frustrację, czy ujemne odczucia poszkodowanego w związku z następstwami uszkodzenia ciała lub/i rozstroju zdrowia pod postacią np. trwałego oszpeceń, wyłączenia z dotychczasowej aktywności życiowej, dotychczasowego trybu życia. Najczęściej, cierpienia fizyczne i psychiczne występują łącznie²⁰. Jak wyżej zaznaczono, krzywdę w omawianym przypadku ma rekompensować poszkodowanemu zadośćuczynienie z art. 445 §1 k.c., którego celem jest w szczególności złagodzenie cierpień, zarówno tych już doznanych, jak i tych, których poszkodowany dozna w przyszłości²¹. Roszczenie jest zasadne także wtedy, gdy postępowanie lekarza pogłębiło już istniejący rozstrój zdrowia lub

¹⁶ Zob. wyrok SN z dnia 19 stycznia 2007 r., III CSK 358/06, niepubl. Por. M. Kowalski, *Glosa do wyroku SN z dnia 12 grudnia 2002 r.*, V CKN 1581/00, OSP 2004, z. 12, s. 667 i n.

¹⁷ B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *W sprawie...*, s. 4.

¹⁸ Por. art. 242 k.z. Szerzej na ten temat zob. J. Matys, *op. cit.*, s. 345 i n.

¹⁹ B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *op. cit.*, s. 7. Poglądy doktryny i stanowisko orzecznictwa przedstawia M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę...*, s. 190–191.

²⁰ A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową...*, s. 164.

²¹ Uzasadnienie wyroku SN z dnia 24 września 2009 r., II PK 65/09, niepubl. Zob. w szczególności A. Szpunar, *Glosa do uchwały (7) SN z dnia 21 listopada 1967 r.*, III PZP 37/67, OSPiKA 1968, z. 11, s. 490; Tenże, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową...*, s. 78. Zob. też np. M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę...*, s. 120–121.

zaostrzyło cierpienia fizyczne doznawane przez poszkodowanego albo spowodowało utratę szans wyleczenia²².

Zadoścuczynienie ma rekompensować krzywdę, doznaną przez poszkodowanego (czynem niedozwolonym), zarówno w rozumieniu cierpień fizycznych, jak i psychicznych. Zadoścuczynienie ma także umożliwić zaspokojenie potrzeb dotkniętego naruszeniem²³. Funkcję kompensacyjną zadoścuczynienia należy rozumieć szeroko. Obejmuje ona także satysfakcję, jakiej doznaje poszkodowany wobec odpowiedniej reakcji ze strony porządku prawnego na naruszenie dobra osobistego, co odnieść należy także do przypadków zasądzenia (odpowiedniej) sumy pieniężnej na cel (społeczny) wskazany przez poszkodowanego²⁴.

Ze względu na przyjęty kompensacyjny charakter zadoścuczynienia, określona przez ustawodawcę suma należna poszkodowanemu jako „odpowiednia”²⁵ nie może stanowić zapłaty jedynie symbolicznej, lecz musi przedstawiać jakąś ekonomicznie odczuwalną wartość²⁶. Jednocześnie, jak podkreśla Sąd Najwyższy, wysokość ta nie może być nadmierna w stosunku do doznanej krzywdy, ale powinna być „odpowiednia” w tym znaczeniu, że powinna być, przy uwzględnieniu krzywdy poszkodowanego, utrzymana w rozsądnych granicach, odpowiadającym aktualnym warunkom i przeciętnej stopie społeczeństwa²⁷. Z drugiej strony należy mieć na uwadze, że zasada miarkowania wysokości zadoścuczynienia łącząca jego wysokość z wysokością stopy życiowej społeczeństwa ma uzupełniający charakter w stosunku do zasadniczej kwestii, jaką jest rozmiar szkody niemajątkowej. Powoływanie się na nią przez sąd przy ustalaniu wysokości zadoścuczynienia za krzywdę nie może prowadzić do podważenia jego kompensacyjnej funkcji²⁸.

²² M. Nesterowicz, *Prawo medyczne*, Toruń 2007, s. 65.

²³ M. Pazdan, w: *System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna*. T. I, pod red. M. Safjana, Warszawa 2007, s. 1166.

²⁴ A. Szpunar, *Zadoścuczynienie za szkodę niemajątkową...*, s. 79; Tenże, *O zadoścuczynieniu z tytułu uszkodzenia ciała*, [w:] *Z zagadnień współczesnego prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tomasza Dybowskiiego*, *Studia Iuridica* 1994, t. XXI, s. 172 oraz M. Pazdan, *op. cit.* Tak też SA w Krakowie, który stwierdził, że funkcja kompensacyjna nie wyczerpuje celu, jaki można łączyć z przepisem art. 448 k.c. Cel ten obejmuje także udzielenie poszkodowanemu satysfakcji; jej uzyskanie jest możliwe wtedy, gdy wysokość zadoścuczynienia będzie dla naruszcyciela odczuwalną „sankcją” majątkową (Wyrok SA w Krakowie z dnia 5 listopada 2002 r., I ACa 869/02, TPP 2003, nr 3, s. 109 i n.). Podobnie w ocenie SN, po nowelizacji art. 448 k.c. i wyeliminowaniu przesłanki winy umyślnej trzeba przyjąć, że roszczenie o zasądzenie odpowiedniej sumy pieniężnej na cel społeczny pełni także funkcję kompensacyjną [zob. uzasadnienie uchwały (7) z dnia 9 września 2008 r., III CZP 31/08, OSNC 2009, z. 3, poz. 36].

²⁵ Por. art. 165 §1 k.z.

²⁶ Zob. np. M. Wałachowska, [w:] *Ustawa o prawach pacjenta...*, s. 15–16.

²⁷ Wyrok SN z dnia 28 września 2001 r., III CKN 427/00, niepubl. Do zagadnienia „przeciętnej stopy życiowej społeczeństwa” jako kryterium określania wysokości zadoścuczynienia powrócimy w dalszej części opracowania.

²⁸ Wyrok SN z dnia 10 marca 2006 r., IV CSK 80/05, OSP 2007, nr 1, poz. 11. Zob. też np. M. Pazdan, *op. cit.*

Rozbieżności w doktrynie i orzecznictwie dotyczą penalnego charakteru zadośćuczynienia²⁹. W literaturze podkreśla się, że pogląd Sądu Najwyższego³⁰, odmawiający zadośćuczynieniu takiego charakteru, wymaga przewartościowania. Mając na uwadze te poglądy doktryny i orzecznictwa, iż zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę pełni wyłącznie funkcję kompensacyjną z wyłączeniem represyjnej, należy zauważyć, że nigdy ta kompensacja nie będzie pełna, zwłaszcza w odniesieniu do szkód na osobie, które są nieodwracalne³¹. W takich sytuacjach zadośćuczynienie jedynie łagodzi cierpienie i ból, choć też nie w każdym przypadku. Z tego względu podnosi się w literaturze, że skoro zadośćuczynienie nie może w pełni wynagrodzić krzywdy, to powinno również spełniać funkcję represyjną wobec sprawcy czynu, co powinno znaleźć odzwierciedlenie w wysokości sumy pieniężnej przyznanej tytułem zadośćuczynienia³².

Podmiotem uprawnionym do zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę jest każda osoba fizyczna, bez względu na wiek czy stan psychiczny. Fakt niezdawania sobie sprawy z doznanej krzywdy nie powinien wpływać na zasądzenie na rzecz małoletniego czy wykazującego zaburzenia psychiczne poszkodowanego odpowiedniej sumy pieniężnej tytułem zadośćuczynienia. Indywidualna sytuacja poszkodowanego, tak jak cechy osobiste i inne okoliczności będzie miała wpływ na ustalenie sumy „odpowiedniej” w konkretnym stanie faktycznym³³.

Zasądzenie zadośćuczynienia, w odróżnieniu od odszkodowania, ma charakter fakultatywny, tj. zależny od uznania i oceny sądu konkretnych okoliczności stanu faktycznego, w szczególności rodzaju naruszonego dobra i rozmiaru doznanej krzywdy³⁴, intensywności naruszenia, stopnia winy sprawcy, a także sytuacji majątkowej zobowiązanego³⁵. Oznacza to, że roszczenie poszkodowanego, pomimo spełnienia przesłanek ustawowych, nie musi być uwzględnione³⁶. Swobodnemu uznaniu sądu pozostawia się decyzję, czy i, ze względu na niewymierność krzywdy, w jakim zakresie powództwo w części dotyczącej żądania zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę ma być uwzględnione³⁷.

²⁹ Zob. na ten temat np. P. Granecki, *Odpowiedzialność sprawcy szkody niemajątkowej na podstawie art. 448 k.c.*, SP 2002, z. 2, s. 110–111; T. Pałdyna, *Próba wykładni art. 448 kodeksu cywilnego*, PS 2003, nr 7–8, s. 27 i 34–35; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę...*, s. 192–193.

³⁰ Wyrażony w orzeczeniu z dnia 24 czerwca 1965 r., I PR 203/65, OSPiKA 1966, z. 4, poz. 92.

³¹ Por. M. Pazdan, *op. cit.*

³² Tak M. Nesterowicz, *Zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę w „procesach lekarskich”*, s. 9; Tenże, *Prawo medyczne*, s. 70. Zob. też M. Wałachowska, w: *Ustawa o prawach pacjenta...*, s. 15; Taż, *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę...*, s. 317–318 i cyt. tam literatura. Por. uzasadnienie wyroku SN z dnia 16 kwietnia 2002 r., V CKN 1010/00, OSNC 2003, z. 4, poz. 56.

³³ A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową...*, s. 164 oraz cyt. tam literatura.

³⁴ W szczególności nie powinna uzasadniać zasądzenia zadośćuczynienia znikoma szkoda niemajątkowa. Zob. np. uzasadnienie wyroku SN z dnia 12 grudnia 2002 r., V CKN 1581/00, OSNC 2004, z. 4, poz. 53.

³⁵ Wyrok SN z dnia 16 kwietnia 2002 r., V CKN 1010/00, OSNC 2003, z. 4, poz. 56.

³⁶ A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową...*, s. 81. Zob. też A. Śmieja, *Z problematyki odpowiedzialności...*, s. 298 i M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne...*, s. 116–117 i 134 oraz cyt. tam orzecznictwo.

³⁷ B. Janiszewska, *op. cit.*, s. 100–101. Zob. też M. Nesterowicz, *Prawa pacjenta i zadośćuczynienie pieniężne za ich naruszenie w prawie medycznym i cywilnym*, PiM 2005, nr 2, s. 100–101.

ZADOŚCUCZYNIENIE PIENIĘŻNE ZA DOZNANĄ KRZYWDĘ
W PRZYPADKACH NARUSZENIA PRAW PACJENTA

Obok wskazanych wyżej regulacji majątkowej ochrony dóbr osobistych (art. 445 i 448 k.c.), które mają zastosowanie do relacji „pomiędzy personelem medycznym a pokrzywdzonym pacjentem”³⁸, podstawą żądania zadośćuczynienia mogą być przepisy pozakodeksowe – w prawie medycznym przepis art. 4 ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta³⁹.

Przepis art. 4 ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta stanowi odpowiednik uchylonego przez przepisy wprowadzające do tej ustawy⁴⁰ przepisu art. 19a) ustawy z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej⁴¹ i stanowi podstawę dochodzenia przez pacjenta zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę, o ile doszło do zawinionego naruszenia jego praw⁴². Prawa pacjenta definiowane są jako „pewne uprawnienia, które przysługują mu podczas uzyskiwania świadczeń zdrowotnych”⁴³. Ze względu na to, że w przepisie art. 23 k.c. nie ma żadnego dobra osobistego, które odnosiłoby się „wprost do praw pacjenta” i wobec mogących powstać wątpliwości odnośnie do włączenia do tego katalogu (pomimo jego otwartego charakteru) tak szczególnych praw pacjenta, jak chociażby prawo do dostępu do świadczeń medycznych, informacji o stanie zdrowia czy poszanowania godności w czasie przebywania w szpitalu, uznano, że przepisy kodeksu cywilnego o ochronie dóbr osobistych nie stanowią wystarczającej podstawy dochodzenia roszczeń o zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę⁴⁴. Stąd z aprobatą przyjęto w doktrynie zmianę stanu prawnego polegającą na dodaniu do ustawy z 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej przepisów art. 19 i 19a)⁴⁵.

Jak zaznaczono, w obowiązującym stanie prawnym podstawą dochodzenia przez pacjentów roszczeń z tytułu zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, obok regulacji kodeksu cywilnego, jest przepis art. 4 ustawy o prawach pacjenta zawierający odesłanie do art. 448 k.c. Ochroną na podstawie przepisu art. 4 ustawy

³⁸ M. Safjan, *Kilka refleksji wokół problematyki zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody wyrządzonej pacjentom*, PiM 2005, nr 1, s. 8. Zob. też M. Nesterowicz, *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę w „procesach lekarskich”*, s. 15.

³⁹ Dz. U. z 2009 r. nr 52, poz. 417 ze zm.

⁴⁰ Zob. art. 2 pkt 4 ustawy z dnia 24 kwietnia 2009 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, ustawę o akredytacji w ochronie zdrowia oraz ustawę o konsultantach w ochronie zdrowia (Dz. U. nr 76, poz. 641).

⁴¹ Dz. U. nr 91, poz. 408 ze zm.

⁴² Jak trafnie zauważyła M. Wałachowska (*Ustawa o prawach pacjenta...*, s. 11), ze względu na to, że przepisy art. 19a) ustawy o zoz i art. 4 ustawy o prawach pacjenta są tożsame treściowo i znaczeniowo aktualne pozostają tak poglądy wyrażone na tle uchylonego przepisu art. 19a), jak i wydane na jego podstawie orzecznictwo.

⁴³ M. Wałachowska, w: *Ustawa o prawach pacjenta...*, s. 17; Taż, *Zadośćuczynienie...*, s. 292.

⁴⁴ M. Nesterowicz, *Prawa pacjenta i zadośćuczynienie pieniężne za ich naruszenie w prawie medycznym i cywilnym*, PiM 2005, nr 2, s. 85; Tenże, *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę w „procesach lekarskich”*, s. 15. Por. M. Safjan, *Kilka refleksji...*, s. 11–12.

⁴⁵ Przepis art. 19a) został dodany ustawą (art. 1 pkt 22) z dnia 20 czerwca 1997 r. o zmianie ustawy o zakładach opieki zdrowotnej oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. nr 104, poz. 661).

objęte zostały wyraźnie wskazane dobra (prawa pacjenta)⁴⁶. Brzmienie art. 4 ustawy uzasadnia wniosek, że pacjent, powołując jako podstawę roszczenia o zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę przepis art. 4 ustawy, nie musi udowadniać, że zostało naruszone jego dobro osobiste⁴⁷. Jak wyżej zaznaczono, nie należy utożsamiać naruszenia praw pacjenta z naruszeniem jego dóbr osobistych, co nie oznacza, że nie wystąpią w praktyce przypadki naruszenia prawa pacjenta będące jednocześnie naruszeniem dobra osobistego. W takiej sytuacji pacjentowi pozostawia się decyzję odnośnie do wskazania podstawy prawnej żądania zadośćuczynienia⁴⁸.

Samodzielność i niezależność wskazanych wyżej roszczeń o zadośćuczynienie, które mają odrębne podstawy prawne podkreśla się tak w doktrynie, jak w orzecznictwie. Mając na uwadze, że przepis art. 445 §1 k.c. rekompensuje skutki uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, a przepis art. 4 ustawy skutki naruszenia praw pacjenta, niezależnie od staranności i skuteczności zabiegu medycznego, uzasadnione jest twierdzenie także o odmiennym przedmiocie ochrony prawnej. Różny jest także „zasięg oddziaływania” art. 445 k.c. i 4 ustawy. Ten ostatni wykracza bowiem poza sferę deliktową i mieści się również w sferze kontraktowej⁴⁹. Przyjęty kierunek wykładni powołanych unormowań jest zgodny z ich *ratio legis*, zważywszy, że ze względu na tożsamość naruszanych interesów pacjenta bez znaczenia pozostaje, czy do podniesienia roszczeń z tytułu zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę dochodzi w ramach reżimu odpowiedzialności *ex delicto* czy *ex contractu*⁵⁰. Dodatkowo wymaga podkreślenia, że przepis art. 4 ustawy został podmiotowo ograniczony („służy tylko osobie będącej pacjentem”⁵¹). Niezależność wskazanych wyżej roszczeń wyłącza uznanie przepisu art. 4 ustawy o prawach pacjenta za przepis szczególnie wobec regulacji zawartych w kodeksie cywilnym⁵².

⁴⁶ M. Safjan, *Kilka refleksji...*, s. 9.

⁴⁷ M. Safjan, *Kilka refleksji...*, s. 11. Zob. też M. Kolasiński, *Ochrona dóbr osobistych w prawie medycznym*, PiM 2002, nr 4, s. 42.

⁴⁸ A. Górski, J. P. Górski, *op. cit.*, s. 90. Tak też M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę...*, s. 292–293; Taż, w: *Ustawa o prawach pacjenta...*, s. 12–13.

⁴⁹ Zob. uzasadnienie wyroku SN z dnia 29 maja 2007 r., V CSK 76/07, OSNC 2008, z. 7–8, poz. 91. Zob. też w szczególności M. Safjan, *Kilka refleksji...*, s. 11–12; M. Nesterowicz, *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę w „procesach lekarskich”*, s. 16–17; J. Jończyk, *Naprawienie szkody (krzywdy) pacjenta w związku z ubezpieczeniem zdrowotnym*, PS 2003, nr 9, s. 41; A. Górski i J. P. Górski, *op. cit.*, s. 88 oraz M. Wałachowska, w: *Ustawa o prawach pacjenta...*, s. 26.

⁵⁰ M. Safjan, *Kilka refleksji...*, s. 12.

⁵¹ A. Górski i J. P. Górski (*op. cit.*, s. 88) podnoszą, że jakkolwiek ustawa o zoz nie definiuje, kim jest pacjent, ale „na podstawie całokształtu jej uregulowań można przyjąć, że jest nim każdy, komu udziela się świadczeń zdrowotnych”.

⁵² Uzasadnienie wyroku SN z dnia 29 maja 2007 r., V CSK 76/07, OSNC 2008, z. 7–8, poz. 91.

PRZESŁANKI DOCHODZENIA ZADOŚCUCZYNIENIA NA PODSTAWIE
ART. 4 USTAWY O PRAWACH PACJENTA
I RZECZNIKU PRAW PACJENTA

Przesłanką uzasadniającą żądanie zadoścuczynienia na podstawie art. 4 ustawy jest zawinione naruszenie praw pacjenta, co oznacza, że zasady odpowiedzialności na podstawie art. 448 k.c.⁵³ i art. 4 ustawy są tożsame⁵⁴. O winie można mówić wtedy, gdy sprawcy naruszenia można postawić zarzut niewłaściwego zachowania zarówno w ujęciu obiektywnym, jak i subiektywnym. Jak podkreśla się w literaturze, w prawie medycznym bezprawność, tj. element obiektywny winy, oznacza zachowanie niezgodne z prawem, zasadami etycznymi, czy nawet ogólnie pojętym obowiązkiem zachowania ostrożności. W zdecydowanej większości przypadków winą będzie naruszenie zasad wiedzy medycznej, deontologii, doświadczenia. Element obiektywny winy (w przypadkach odpowiedzialności *ex contractu*) przejawia się już w samym niewykonaniu lub nienależytym wykonaniu umowy⁵⁵. Subiektywny element winy w prawie medycznym może być określany kazuistycznie, poprzez szczegółowe wskazanie przypadków niedbalstwa lub innego rodzaju winy lekarza, albo ogólnie, jako ujemna ocena działania (zaniechania) lekarza niezgodnego z jego obowiązkami⁵⁶. Nie budzi wątpliwości, że roszczenie o zadoścuczynienie przysługuje niezależnie od stopnia winy, odpowiedzialność uzasadniać może także najlżejsza postać niedbalstwa (*culpa levissima*), jakkolwiek stopień winy nie pozostaje bez wpływu na wysokość zadoścuczynienia⁵⁷.

Zgodnie z art. 4 ust. 1 ustawy o prawach pacjenta, w razie zawinionego naruszenia praw pacjenta sąd może przyznać poszkodowanemu odpowiednią sumę tytułem zadoścuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę na podstawie art. 448 k.c. Zgodzić należy się z poglądem, iż przepis art. 4 ustawy nie może być traktowany jako samodzielna podstawa żądania zadoścuczynienia i tylko łącznie z przepisem art. 448 k.c. może służyć dekodowaniu odpowiedniej normy prawnej⁵⁸. Analogicznie jak przepis art. 19a) ustawy o zoz, art. 4 ma ułatwić dochodzenie zadoścuczynienia w przypadkach, które ustawa określa jako naruszenie praw pacjenta. Wobec powyższego, jak zostało to już zaznaczone, nie ma zna-

⁵³ Zgodnie ze stanowiskiem SN i dominującym poglądem w literaturze, przesłanką dochodzenia roszczeń wskazanych w przepisie art. 448 k.c. jest wina sprawcy naruszenia. Szerzej na ten temat zob. np. T. Pałdyna, *op. cit.*, s. 26 i n.

⁵⁴ M. Safjan, *Kilka refleksji...*, s. 9. Zob. też A. Górski, J. P. Górski, *Zadoścuczynienie za naruszenie praw pacjenta...*, s. 90.

⁵⁵ M. Nesterowicz, *Prawo medyczne...*, s. 45–46 oraz M. Wałachowska, [w:] *Ustawa o prawach pacjenta...*, s. 24–25.

⁵⁶ M. Nesterowicz, *Prawo medyczne...*, s. 46–50. Zob. też M. Wałachowska, *Zadoścuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę...*, s. 312–313.

⁵⁷ Zob. w szczególności M. Safjan, *Kilka refleksji...*, s. 13.

⁵⁸ M. Safjan, *Kilka refleksji...*, s. 10–11. Por. M. Nesterowicz, *Zadoścuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę w „procesach lekarskich”*, s. 16.

czenia, czy podlegający ochronie interes pacjenta przybiera postać dobra osobistego⁵⁹. Mając na uwadze zaprezentowany wyżej, dominujący pogląd doktryny wyłączający kumulację środków ochrony, należy przyjąć, że odesłanie do przepisu art. 448 k.c. oznacza, że pacjentowi przysługuje możliwość wyboru jednego ze wskazanych w nim roszczeń, tj. roszczenia o zasądzenie sumy pieniężnej tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę albo o zasądzenie odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany przez niego cel społeczny⁶⁰. Można jednak spotkać w literaturze głosy przeciwnie⁶¹. Kumulację roszczeń z art. 448 k.c. dopuszcza także Sąd Najwyższy⁶². Niektórzy przedstawiciele doktryny, wobec braku w tym zakresie przeszkód prawnych, przyjmują, że poszkodowany może domagać się podziału kwoty należnej za wyrządzoną krzywdę na jego rzecz i na wskazany przez niego cel społeczny, co wydaje się najpełniej realizować funkcję kompensacyjno-represyjną przepisu art. 448 k.c.⁶³.

WYSOKOŚĆ ZADOŚĆUCZYNIENIA

W literaturze zwraca się uwagę na wysoki poziom świadomości prawnej pacjentów, którzy, samodzielnie działając w postępowaniu przed sądem, prawidłowo posługują się terminem prawnym „zadośćuczynienie” i wyszczególniają roszczenie z tego tytułu jako odrębne od odszkodowania. Praktyka potwierdza dodatkowo, że kwoty zgłaszane przez poszkodowanych jako należne z tytułu zadośćuczynienia za krzywdę są coraz większe, niejednokrotnie przewyższające wysokość dochodzonego odszkodowania⁶⁴. Jak zostało to powiedziane, ze względu na niewymierność krzywdy, określenie w konkretnym przypadku odpowiedniej sumy zostało pozostawione uznaniu sądu⁶⁵. Bez wątpienia w omawianym przypadku sąd dysponuje większym zakresem swobody niż przy ustalaniu szkody majątkowej. Na rozmiar krzywdy, a w konsekwencji wysokość zadośćuczynienia składają się cierpienia fizyczne i psychiczne, których rodzaj, natężenie i czas trwania należy każdorazowo określić w okolicznościach konkretnego wypadku⁶⁶. Mierzenie krzywdy wyłącznie stopniem uszczerbku na zdrowiu stanowiłoby niedopuszczalne uproszczenie, nieznajdujące oparcia w treści

⁵⁹ M. Safjan, *Kilka refleksji...*, s. 10–11.

⁶⁰ Tak m.in. A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową...*, s. 219–220; M. Safjan, *Kilka refleksji...*, s. 20; M. Wałachowska, [w:] *Ustawa o prawach pacjenta...*, s. 27. Zob. też. A. Śmieja, w: *System Prawa Prywatnego...*, s. 713.

⁶¹ Zob. w szczególności B. Kordasiewicz, *Cywilnoprawna ochrona prawa do prywatności*, KPP 2000, z. 1, s. 50 oraz T. Pałdyna, *op. cit.*, s. 36–37.

⁶² Zob. w szczególności uchwałę SN (7) z dnia 9 września 2008 r., III CZP 31/08, OSNC 2009, z. 3, poz. 36 ze zdaniem odrębnymi E. Skowrońskiej-Bocian i K. Zawady.

⁶³ I. Dyka, *Zasady przyznawania i ustalania wysokości zadośćuczynienia pieniężnego w razie naruszenia dobra osobistego*, KPP 2001, z. 3, s. 596–597. Tak też A. Górski i J. P. Górski, *op. cit.*, s. 93–94.

⁶⁴ B. Janiszewska, *op. cit.*, s. 101, przyp. 9.

⁶⁵ Zob. wyrok SN z dnia 27 lutego 2007 r., V CK 282/03, niepubl.

⁶⁶ Por. orzeczenie SN z dnia 14 maja 1962 r., II CR 1136/61, OSNC 1963, z. 9, poz. 198.

art. 445 §1 k.c. Bez znaczenia w takim przypadku jest możliwość naprawienia krzywdy z własnych środków przez poszkodowanego. Trzeba nadmienić też, że kwoty zadośćuczynienia zasądzone w innych sprawach mogą stanowić jedynie wskazówkę dla sądu rozpoznającego daną sprawę, mogą jedynie zapobiegać powstawaniu rażącej dysproporcji w podobnych sprawach, natomiast w żadnym stopniu sądu tego nie wiążą⁶⁷. Określenie wysokości zadośćuczynienia za doznaną krzywdę powinno opierać się na obiektywnych i sprawdzalnych kryteriach, kierować się jego celami i charakterem, przy uwzględnieniu jednak indywidualnej sytuacji stron. Oznacza to, że ograniczenie się do przytoczenia ogólnych kryteriów, bez wypełnienia ich treścią wynikającą z konkretnych okoliczności, pozwala na postawienie skutecznego zarzutu naruszenia art. 445 §1 k.c., będącego wynikiem nieuwzględnienia istotnych przesłanek określenia odpowiedniego zadośćuczynienia⁶⁸. Istotnym elementem indywidualizującym jest wiek poszkodowanego. Intensywność cierpień z powodu kalectwa jest większa u człowieka młodego, skazanego na rezygnację z radości życia, jaką daje zdrowie, możliwość pracy i osobistego rozwoju⁶⁹. Wysokość zadośćuczynienia musi pozostawać w zależności od rozmiaru i intensywności doznanych cierpień fizycznych i moralnych, czasu ich trwania, ujemnych skutków zdrowotnych, jakie osoba poszkodowana będzie zmuszona nosić w przyszłości, czy nieodwracalności następstw czynu niedozwolonego⁷⁰. W dążeniu do określenia wysokości zadośćuczynienia nie da się natomiast uzasadnić stosowania takich kryteriów ocennych, które są właściwe dla szacowania szkód rzeczowych⁷¹. Nie bez znaczenia dla rozmiaru poczucia krzywdy jest zachowanie się i postawa osoby odpowiedzialnej za szkodę wyrządzoną czynem niedozwolonym. Obojętne zachowanie się tej osoby wobec wyrządzonej szkody może pogłębić u poszkodowanego poczucie krzywdy w sytuacji, w której sprawca szkody, pomimo możliwości, nie przedsięwziął żadnych starań o złagodzenie następstw szkody⁷².

Zasadnie kwestionuje się uzależnianie wysokości zadośćuczynienia od przeciętnej stopy społeczeństwa⁷³, która obecnie, ze względu na zbyt duże zróżnicowanie zarobków, znaczne bezrobocie, występowanie szarej strefy czy też

⁶⁷ Wyrok SN z dnia 28 czerwca 2005 r., I CK 7/05, niepubl. oraz z dnia 29 maja 2008 r., II CSK 78/08, niepubl.

⁶⁸ Wyrok SN z dnia 20 kwietnia 2006 r., IV CSK 99/05, niepubl. Zob. też wyrok SA w Białymstoku z dnia 1 lutego 2005 r., III Apa 9/04, OSAB 2005, nr 2, poz. 40 oraz wyrok SN z dnia 27 lutego 2007 r., V CK 282/03, niepubl.

⁶⁹ Wyrok SN z dnia 12 września 2002 r., IV CKN 1266/00, niepubl.

⁷⁰ Zob. uzasadnienia wyroków SN z dnia 27 lutego 2007 r., V CK 282/03, niepubl. oraz z dnia 28 maja 2008 r., II CSK 78/08, niepubl. Por. wyrok SN z dnia 4 czerwca 1968 r., I PR 175/68, OSNCP 1969, z. 2, poz. 37.

⁷¹ Wyrok SN z dnia 29 września 2004 r., II CK 531/03, niepubl.

⁷² Wyrok SN z dnia 9 stycznia 1978 r., IV CR 510/77, OSNC 1978, z. 11, poz. 210. Zob. uzasadnienie wyroku SN z dnia 27 lutego 2007 r., V CK 282/03, niepubl. i cyt. tam orzecznictwo. Zob. też M. Nesterowicz, *Głosa do wyroku SA w Krakowie z dnia 9 marca 2001 r.*, I ACa 124/01, PS 2002, nr 10, s. 134.

⁷³ Zob. w szczególności uzasadnienie wyroku SN z dnia 12 września 2002 r., IV CKN 1266/00, niepubl. oraz wyrok SN z dnia 24 czerwca 1965 r., I PR 203/65, OSP 1966, z. 4, poz. 92 i z dnia 26 lutego 1962 r., IV CR 902/61, OSNCP 1963, z. 5, poz. 92.

nierzadkie uzupełnianie dochodów okresową pracą za granicą, jest trudna do określenia. Na szczególną uwagę w tym kontekście zasługują te poglądy doktryny i judykatury, które opowiadają się za indywidualizacją krzywdy i jej oceną z uwzględnieniem wszelkich okoliczności wpływających na jej rozmiar⁷⁴. Krzywda powinna podlegać naprawieniu „odpowiednio wysoko w stosunku do wartości dobra, którego dotyczy, a nie przeciętnie”⁷⁵. Dlatego z aprobatą należy odnieść się do wyrażonego ostatnio poglądu SN, zgodnie z którym, jakkolwiek wysokość zadośćuczynienia pieniężnego powinna uwzględniać aktualne warunki i stopę życiową społeczeństwa, kraju, w którym mieszka poszkodowany, jednak najbliższym punktem odniesienia powinien być „poziom życia osoby, której przysługuje zadośćuczynienie, gdyż jej stopa życiowa rzutować będzie na rodzaj wydatków konsumpcyjnych mogących zrównoważyć doznane cierpienie”⁷⁶.

Przy określeniu wysokości zadośćuczynienia sąd powinien również uwzględnić fakt, że poszkodowany zmarł w stosunkowo krótkim czasie od wyrządzenia szkody i roszczenie z art. 445 §1 k.c. przeszło na spadkobierców⁷⁷.

Orzeczenie sądu przyznające zadośćuczynienie ma charakter rozstrzygnięcia deklaratoryjnego. Zobowiązanie do zapłaty zadośćuczynienia ma charakter zobowiązania bezterminowego, a jego przekształcenie w zobowiązanie terminowe może nastąpić w wyniku wezwania dłużnika do spełnienia świadczenia⁷⁸.

Ze względu na osobisty charakter roszczenia o zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę, co do zasady nie wchodzi ono w skład spadku. Przejście roszczenia na spadkobierców jest dopuszczalne jedynie w dwóch, ściśle określonych sytuacjach, po pierwsze, jeśli roszczenie zostało uznane na piśmie (*ad eventum*) lub gdy powództwo zostało wytoczone za życia poszkodowanego (art. 445 §3 k.c.)⁷⁹. Podobnie, w razie śmierci pacjenta podstawę do dziedziczenia jego roszczenia określa przepis art. 448 k.c., odsyłając do art. 445 §3 k.c.⁸⁰ Jak trafnie wskazał Sąd Najwyższy, przedmiotem dziedziczenia nie jest samo prawo do zadośćuczynienia, lecz konkretne roszczenie o kwotę objętą uznaniem lub dochodzoną w powództwie wytoczonym przed sądem przez poszkodowanego⁸¹.

⁷⁴ Zob. zwłaszcza M. Nesterowicz, *Glosa do wyroku SN z dnia 10 marca 2006 r.*, IV CSK 80/05, OSP 2007, z. 1, zwł. s. 69–70 i cyt. tam orzecznictwo.

⁷⁵ M. Nesterowicz, *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę w „procesach lekarskich”*, s. 9; Tenże, *Glosa do wyroku SN z dnia 10 marca 2006 r.*, IV CSK 80/05..., s. 70.

⁷⁶ Wyrok SN z dnia 29 maja 2008 r., II CSK 78/08, niepubl.

⁷⁷ Zob. wyrok SN z dnia 12 kwietnia 1972 r., II CR 57/72, OSNC 1972, z. 10, poz. 183.

⁷⁸ Tak SN w wyroku z dnia 22 lutego 2007 r., I CSK 433/06, niepubl. Zob. też wyrok SN z dnia 28 czerwca 2005 r., I CK 7/05, niepubl. oraz uzasadnienie wyroku SN z dnia 22 maja 1980 r., II CR 131/80, OSNC 1980, z. 11, poz. 223.

⁷⁹ Zob. uzasadnienie wyroku SN z dnia 27 listopada 2008 r., IV CSK 306/08, OSP 2009, nr 11, poz. 121.

⁸⁰ M. Nesterowicz, *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę w „procesach lekarskich”*, s. 16. Tak też J. Jończyk, *op. cit.*, s. 41.

⁸¹ Wyrok SN z dnia 25 marca 1975 r., II CR 53/75, niepubl. Zob. wyrok SN z dnia 12 kwietnia 1972 r., II CR 57/72, OSNCP 1972, z. 10, poz. 183.

PODSUMOWANIE

Reasumując, należy stwierdzić, że ochrona przewidziana w ustawie o prawach pacjenta jest niezależna od ochrony, jaką gwarantują mu inne ustawy, w tym także kodeks cywilny, zwłaszcza przepis art. 445 §1. Ze względu na coraz liczniej zawierane przez pacjentów umowy z prywatnymi zakładami opieki zdrowotnej, w literaturze zgłaszane są propozycje rozszerzenia podstaw domagania się zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę na przypadki naruszenia dóbr osobistych w ramach odpowiedzialności kontraktowej⁸². Niewątpliwie takie rozwiązanie spotkałoby się z aprobatą ze strony pacjentów. Przepisy o odpowiedzialności kontraktowej korzystniej dla poszkodowanego kształtują rozkład ciężaru dowodu; to na świadczącym usługę (na podstawie umowy) lekarzu spoczywać będzie obowiązek wykazania, że niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania jest następstwem okoliczności, za które nie ponosi odpowiedzialności⁸³.

Jak zostało to już powiedziane, ze względu na zawarte w art. 4 ustawy o prawach pacjenta odesłanie do przepisu art. 448 k.c., sąd może przyznać pacjentowi odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę lub na jego żądanie zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny. Kontrowersje dotyczą możliwości domagania się przez poszkodowanego kumulatywnie zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę oraz wpłacenia przez podmiot odpowiedzialny za wyrządzenie szkody odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany przez poszkodowanego cel społeczny. Przedstawiciele doktryny z niepokojem odnotowują zmieniające się w tym zakresie stanowisko Sądu Najwyższego, który ostatnio dopuszcza uwzględnienie obydwu wskazanych roszczeń. Użyte przez ustawodawcę w przepisie art. 448 k.c. określenie „suma odpowiednia” w istocie ma charakter niedookreślony. Niemniej jednak w judykaturze wskazane są kryteria, którymi należy się kierować przy ustalaniu zadośćuczynienia. Zadośćuczynienie ma mieć przede wszystkim charakter kompensacyjny, wobec czego jego wysokość nie może stanowić zapłaty symbolicznej, lecz musi przedstawiać jakąś ekonomicznie odczuwalną wartość.

FINANCIAL COMPENSATION DUE TO PATIENTS

Summary. A financial compensation for a wrong is a way to redress nominal damage inflicted as a result of somebody's personal rights being infringed. The legal basis for awarding damages can be found in Art. 445 and 448 of Civil Code. Patients, regardless of those regulations, are protected under the Act on Patient Rights and Patient Rights Advocate. Article 4 of the Act provides the

⁸² Zob. w szczególności M. Nesterowicz, *Odpowiedzialność kontraktowa i deliktowa* (Uwagi *de lege ferenda* i o stosowaniu prawa), PiP 1999, z. 1, s. 23.

⁸³ B. Janiszewska, *op. cit.*, s. 99.

grounds for making a claim for an infringement of patient rights. He or she is entitled to a claim for a satisfactory sum of money awarded to him or her or to a given charity. Both the doctrine and judicial decisions do not question the autonomy and independence of the above mentioned claims for compensation, as they have distinct legal bases. The object of legal protection is different, too, as is the “scope of effect” of Art. 445 of the Civil Code and Art. 4 of the Act. The latter goes beyond the tort liability and also overlaps with the contract liability. Due to immeasurableness of the damage, the determination of the sum due in a given case lies with the discretion of the court. The body of judicial decisions should be taken into consideration in this respect.

Key words: financial compensation for a wrong suffered, patients, personal rights, patient rights, *ex delicto* and *ex contractu* liability, guilt